

Dag Michalsen: Forelesninger i forfatningshistorie Høsten 2016

JUR1901(Bachelor), JUS5901 (Master).

Pensum: Eirik Holmøyvik/Dag Michalsen/Ola Mestad: Lærebok i forfatningshistorie (2015), hele boken
Master har i tillegg Trond Nordby, I politikkens sentrum (2004), s. 49-136.

Arbeids- og eksamenshefte: Kilder og årstall i forfatningshistorien.

Del I Forfatningshistorie: Norske og internasjonale linjer ca 1800-2000

1. Oversikt over pensum.
2. Forfatningshistorie og forfatningsrett.
3. Metodiske perspektiv: Hvordan forstå forfatninger og Grunnloven historisk? Nivåer av historie: Teorihistorie, ideologihistorie, politisk historie, samfunnshistorie.
4. Grunnloven 1814-2014 - epoker og problemstillinger.
5. Sentrale begreper: Forfatning, grunnlovstekst, politisk orden, samfunnsendringer, før-konstitusjonell statsform, nasjonale og internasjonale kontekster.

Del II Fra den førmoderne til moderne forfatningsform ca 1800

1. Teori og ideologi: Naturrett og forfatning på 1700-tallet: Fra samfunnskontrakt til forfatningsbegrep.
2. Statsformen i det dansk-norske riket 1660-1814 - det kongelige eneveldet. Norge i eneveldet 1660-1814. Trekk av sentralstyret og embetsstyre i eneveldet. Det oldenborgske helstaten.
3. Den før-moderne stat og statsform rundt om i Europa ellers.
4. Forfatningsdebatter og politiske oppfatninger i Danmark-Norge på 1700-tallet.
5. Schlegels «Den almindelige Statsret» (1798) som kantiansk naturrett. Schlegel og 1814.

Del III Den moderne forfatnings- og menneskerettighetsoppfatningen

1. Faktisk bakgrunn: Den globale forfatningspraksis 1776-1848.
2. Samfunnets økende sivilisering og menneskerettighetene: Opplysningstid, politisk og økonomisk frihet og sosialt fremskritt.
3. Det moderne forfatningsbegrepets formelle egenskaper: Skrevet dokument. Forfatningens konstituerende kraft. Forfatningens normative visjoner. Forfatningens universelle prinsipper. Forfatningen som lex superior.
4. Forfatningsbegrepets materiellrettslige egenskaper. Folkesuverenitetsprinsippet. Økt politisk frihet. Forfatning og rettighetstyper. Skillet mellom konstitusjonalisering og demokratisering. Maktfordeling. De tre statsorganer. Domstolen i forfatningen. Grunnlovsendringer.

5. Særlig om forholdet mellom maktfordeling og folkesuverenitet.
6. Forfatningsbegrepet og suverenitet: Territoriet. Forfatning og nasjonsdannelse. Forfatning og rettsliggjøring/kodifisering. Forfatning som statsforbindelser (føderale strukturer). Forfatning og overnasjonalitet.
7. Menneskerettighetserklæringene og en ny rettighetsforståelse.
8. Menneskerettighetene og statsform. 1789: Borgerretter og statsform ett. Den franske erklæringens 17 artikler. Det nye abstrakte lovbegrepet.
9. Borgernes rettslige status. Borgere med og uten stemmerett. Betydningen av religion, frihet, kjønn i begrensninger av rettighetene.
- 10 Menneskerettighetenes konstitusjonalisering av straff. Beccaria "Om forbrytelse og straff" (1764), legalitetsprinsippet og kampen mot tortur.
11. Trykkefrihet og den frie meningsdannelse. Offentligheten og rettslige sensurformer. Den dansk-norske bakgrunnen for GrL. § 100.
12. Privatrett og menneskerettighetene. Eiendomsrett, næringsfrihet og kontraktsfrihet Hvorfor ble den private eiendomsrett en menneskerettighet? Senere: Sosialistisk og annen samfunnskritikk fra ca 1850. Debatter i dag.
13. Betydningen av 1776-1815 for dannelsen av forestillinger om universelle menneskerettigheter ("the invention of human right"). Menneskerettighetenes struktur etter 1815: Geopolitikk og politisk restaurasjon. Nasjonalstater og borgerrettigheter. De kollektive massebevegelser.

Del IV Norge og Grunnloven i 1814

1. Den internasjonale bakgrunn i 1814. Napoleonskrigene 1799-1814/15. Sveriges tap av finske områder til Russland. Sveriges krig mot d-n enevælde. Kieltraktaten 14.1 1814. Christian Frederik og 1814.
2. Riksforsamlingen på Eidsvoll april-mai. Forhandlingene og debattene. Forholdet til Sverige. Vedtakelse av Grunnloven og kongevalg 17.5. Selvstendig kongedømme mai-november 1814.
3. Grunnlovskastene. Riksforsamlingen. Konstitusjonskomiteen. Debattene. Internasjonalt forfatningskilder. Viktige aktører.
4. Eidsvollsgrunnlovens karakter. Liberale og illiberale trekk. Utelukkelse av jødene fra riket. Kontinuitet og forandring fra enevældets statsliv. Forhandlinger med Sverige: Mossekonvensjon og Novembergrunnloven. Rettslige trekk ved unionen med Sverige 1814-1905. Det nye Norden.
5. Grunnlovens hovedprinsipper: Folkesuverenitet, borgerlig likhet og menneskerettighetene.
6. Forts: Særlig om maktfordelingskonseptet i Grunnloven av 1814. Myten om Montesquieu.
7. Norge som forfatningsstat etter 1814. Mulige karakteristikk: Embetsmannsstat, rettsstat, øvrighetsstat, klassestat, organisasjonssamfunn, partiene. Liberalisme og konservatisme i statsstyret 1814-1914.
8. Oversikt: Forfatning og politisk forandring. Rettskildetemaet. Den personlige kongemakt og selvstendige regjeringer, parlamentarisme 1884-1905, stemmerettsutvidelser, 1898, 1913.

9. Sammenfatning. Norsk grunnlovskonservatisme. Grunnlovspatriotisme? Grunnloven og partipolitikk. Grunnloven og sosiale og ideologiske konflikttemaer.

Del V Den svensk-norske unionen 1814-1905

1. Den svensk-norske unionens tilkomst og rettsgrunnlag 1814-1815. Særlig om forholdet mellom Riksakten og Novembergrunnloven.
2. Den svensk-norske unionens forfatningshistorie 1814-1905.
3. Det «unionelle nødvendige» - tronfølgereglene. Reguleringen av unionens utenriktjeneste og «det sammensatte statsråd». Novembergrunnlovens organisering av den utøvende makt, Grl § 11, 13, 14 og 15.
4. Unionsoppløsningen og Grunnloven, 1905.

Del VI Den globale forfatningsutviklingen, 1776-1914/1945/1991

1. Det globale statslandskapet. Fra imperier til nasjonalstater.
2. Storbritannia fra 1714. Hva var den britiske forfatning? Parlamentet og regjering. Reform acts 1832-1918.
3. USA. 1776-1787. USA's statshistorie – territorier og befolkningsvekst. 1787-forfatningen: Den føderale struktur, folkesuverenitet, maktfordeling, domstolens uavhengighet, borgernes rettigheter (Bill of Rights).
4. Frankrike. Eneveldets fall 1789. Forfatningslaboratorium: Forfatningene av 1791, 1793, 1795, 1799, 1804, 1814, 1830, 1848, 1852, 1875, 1946, 1958.
5. Tyskland. 1648-1806. 1815-1871 og de mange tyske stater. 1848 – den mislykte statssamling. 1871-1919: Det tyske keiserrike. 1919 Weimarrepublikken.
6. Globale utblikk. Latin-Amerikas mange statsdannelser og forfatninger etter 1811. Brasil 1822/1891. Japan 1868-1889 (ny forfatning), 1947-forfatningen.
7. Fra den liberale forfatningsstat til demokratisk velferdsstat. /Forfatningsstat, det sosiale spørsmålet på slutten av 1800-tallet, sosialistiske bevegelser. Mellomkrigstidens økonomiske og politiske krisefunn.
8. 1900-tallets velferdsstat: de sosiale rettigheter, skatt og finansiering, den offentlige forvaltning. Samfunnstanken. Velferd som universelt prinsipp.
9. Den europeiske statshistorie 1914-1945. Betydningen av 1 og 2. verdenskrig.
10. Sovjetunionen 1917-1991. Oktoberrevolusjonen. Sovjetstatens formelle forfatning. Stalins Sovjet – diktaturets formelle og uformelle sider.
11. Tyskland 1933-1945. Nazisme og førerstat. Dobbelstat: Normalstat og unntaksstat. Antisemittisme og Holocausts rettshistorie.
12. Europeisk statshistorie 1945-1991. Betydningen av Den europeiske union for medlemslandenes statsrett 1957-2015.

Del VII Sentrale punkter i norsk forfatningshistorie 1814-1905

1. Kampen om Grunnloven 1814-1884. Spenninger mellom folkesuverenitetsforfatning og monarkisk forfatning. Betydningen av europeisk restaurasjonspolitikkk etter 1815 på politisk liv.
2. Kong Karl Johans grunnlovsforslag fra 1818. Debatten om kongens lovveto/ Stortingets kompetanse og organisering/ Kongelig oppløsningsrett/ Stortingets sammentrede (§68)/ Kongens rett til å velge stortingspresident (§74)/Statsrådenes opphold i Stockholm § 15/ Embetsmennesenes avsettelighet - § 22/Riksretten/Arvelig adel (Grl 23) og debatten om adelsloven og uttrykket for sosial likhet?
3. Stortinget og grunnlovskonservatisme i tidlig Karl Johan-tid. Grunnloven som symbol.
4. Norsk statsrettsteori 1814-1905: Falsen, Steenbuch, Stang, Aschehoug, Morgenstjerne.
5. Stortingets kontrollmidler overfor Kongen 1814-1884 i før-parlamentarisk orden: Riksretten/ Adresseinstituttet/Protollkomiteen/Grunnlovens § 75 h. Innkallingsrett/ Statsrådenes redegjørelse overfor Stortinget/ Promulgasjon. Stortinget fastslår en lov som gjeldende i strid med kongelig veto.
6. Betydningen av Grunnlovens § 1 i forfatningsdebattene frem til 1884.
7. Bakgrunnen for Riksretten i 1884. De rettslige spørsmålene og den statsrettslige betydningen. Sammenhengen mellom Riksretten og parlamentarismen. Den politiske endringen etter 1884: Partiene kommer til.
8. Stortinget 1884-1905 og det nye partistyret. Unionskonfliktens betydning.

Del VIII Linjer i forfatningshistorien 1905-2015

1. Grunnlovens § 1 om selvstendighet og suverenitet og ny internasjonal rettsorden. Folkeforbundet 1919. Debatter i mellomkrigstiden. Etter 1945: FN- og NATO medlemskapet.
2. Debattene om Grunnloven og den europeiske integrasjon etter 1990.
3. Forholdet mellom Storting og Regjering: Mellomkrigstidens parlamentarisme.
4. Grunnloven 1940-1945. Noen spørsmål om Grunnlovens rolle under okkupasjonen og rettsoppgjøret etter 1945.
5. Partistrukturer etter 1945. Debatten om forholdet mellom velgergrunnlag og representasjon.
6. Velferdsstaten og Grunnlovens rettsstat.
7. Debattene om styringsjuss kontra rettighetsjuss. Den normative vendingen fra ca 1990 – det nye menneskerettighetssamfunnet – for hvem?
8. Grunnlovsreformen 2012/2014/2015: hva betyr den for statsorganene og borgerne.

Del IX Domstolenes prøvingsrett i Norge 1814-1866-1918-1976-2010

1. Hva er temaet? Internasjonale tendenser. De mange stridsspørsmål i forskningen om prøvingsretten. Historiske og normative spørsmål.

2. Det før-moderne grunnlaget – naturrett og rettigheter. Stat, individ, lex superior og forholdet til den lovgivende makt.
3. Grunnloven som skranke eller hjemmel for den lovgivende makt? Betydningen av Gr1 (gammel) § 94, 2 pkt.
4. Fremveksten av prøvingsretten 1814-1866: Høyesterettspraksis og statsrettsteori. Falsen, Steenbuch, Stang og Schweigaard.
5. Høyesterett og prøvingsretten 1866. Justitiarius Lassons votum og argumentasjon. Betydningen av USAs Supreme Court. Forholdet og konflikter mellom statsmaktene.
6. Forholdet mellom prøvingsrett og politisk utvikling i Norge 1866-1884-1909. Den historiske fortolkning: Seip versus Andenæs (1965). Den uklare og usikre sammenheng mellom HR's prøvingsrett og den nye parlamentarismen.
7. Storting og Høyesterett 1909-1940. Thamsdommen (1909) og dommene om konsesjonslovene. Den store konsesjonssaken i 1918. Politisk kritikk av og forsvar for prøvingsretten 1905-1940. Ragnar Knophs standardteori. Høyesteretts aksept av Stortingets lovgivning (se eks Rt. 1935 s.8).
8. Prøvingsretten 1945-1976. Kløftadommen 1976. 2010: Prøvingsrettens år. Nordiske sammenligninger.

Del X Endringer av Grunnloven: Formelle endringsvedtak, tolkningsendringer, retts- og samfunnsendringer

1. Det mangfoldige endringsbegrepet.
2. Grunnlovens formelle endring: Gr1 § 112 (Ny § 121). Oversikt. Former for endringsforbud i forfatninger rundt 1800. Bakgrunn for § 112 på Eidsvoll. § 112 (121) i norsk forfatningshistorie 1814-2015.
3. Særlig om «prinsipper og ånd». Hva kan det bety i dag?
4. Andre endringsformer enn den formelle. Grunnlovstolkning og grunnlovsendring. Skillet mellom institusjonelle regler og rettighetsregler.
5. Spørsmålet om den konstitusjonelle sedvane. Endringer gjennom endret bruksformer. Det øvrige lovverkets ekspansjon og betydning for tolkninger av Grunnloven.
6. Grunnlov, endring og unntakstilstand, særlig 1884 og 1905.
7. Frede Castberg og utviklingen av den konstitusjonelle nødrett 1927/1935/1945. Debattene om grunnlovfesting av konstitusjonell nødrett, 2014.